

**СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ У ПОСТБІПОЛЯРНІЙ СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ВНАСЛІДОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ**

Стаття має на меті виявлення тих компонентів структури постбіполярної системи міжнародних відносин, які зазнали зрушень внаслідок світової економічної кризи. У результаті дослідження автор доходить висновку, що сама по собі криза ще не являє собою радикального структурного розриву чи нового системного переходу, але вона винесла на поверхню ерозію двох фундаментальних компонентів світового порядку – по-перше, центропериферійного поділу світу, що утворився у середині XIX століття, а по-друге, діючої інституційної платформи глобального управління, успадкованої з біполярних часів. Тобто криза стала істотним кроком в бік подальшого демонтажу традиційних основ глобальної системи та порушення балансу, що забезпечував сталість її структури. У сукупності це створює передумови для посилення конкуренції за право визначення базових засад світового порядку, що може за певних умов перерости у повноцінну геополітичну поляризацію постбіполярної системи міжнародних відносин.

Ключові слова: *світова економічна криза, постбіполярна система міжнародних відносин, структурні зрушення, глобальне управління, ліберальна гегемонія, поляризація.*

The article is aimed at detecting components of the structure of the post-bipolar international relations system that have undergone shifts from the global

* кандидат політичних наук, докторант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

economic crisis. The author comes to the conclusion that the crisis per se does not constitute a radical structural rupture or new systemic transition but it brought too the fore erosion of the two fundamental components of the existing world order – firstly, the centre-periphery division of the world which emerged in the middle of XIX century, and secondly, the institutional platform of global governance inherited from the bipolar age. It means that the crisis became a far-reaching step toward further dismantling of traditional grounds of the global system and subverting the balance that ensured its structural stability. In sum, it created preconditions for escalating the competition for the right to define basic principles of the world order that may grow into a full-scale geopolitical polarization of the post-bipolar system.

Key words: *global economic crisis, post-bipolar system of international relations, structural shifts, global governance, liberal hegemony, polarization.*

Статья нацелена на выявление тех компонентов структуры постбиполярной системы международных отношений, которые подверглись сдвигам вследствие мирового экономического кризиса. В результате исследования автор приходит к выводу, что сам по себе кризис ещё не представляет собой радикальный структурный разрыв или новый системный переход, но он вынес на поверхность эрозию двух фундаментальных компонентов мирового порядка – во-первых, центропериферийного деления мира, образовавшегося в середине XIX столетия, а во-вторых, действующей институциональной платформы глобального управления, унаследованной с биполярных времён. Это значит, что кризис стал серьёзным шагом на пути дальнейшего демонтажа традиционных основ глобальной системы и нарушения баланса, который обеспечивал устойчивость её структуры. В совокупности это создаёт предпосылки для усиления конкуренции за право определения базовых принципов мирового порядка, которая при

определённых условиях может перерасти в полноценную геополитическую поляризацию постбиполярной системы международных отношений.

Ключевые слова: *мировой экономический кризис, постбиполярная система международных отношений, структурные сдвиги, глобальное управление, либеральная гегемония, поляризация.*

Світова фінансово-економічна криза беззаперечно являє собою один з поворотних етапів еволюції постбіполярної системи міжнародних відносин. Осмислення спричинених нею зрушень у структурі сучасної системи становить важливе наукове завдання для розуміння світових трансформаційних процесів двох останніх десятиліть та перспектив їх подальшого розвитку. І хоча на даному етапі, за свідченням фахівців, кризовий період ще остаточно не пройдений, складно робити однозначні висновки стосовно його структурних наслідків для глобальної системи, тим не менш, деякі з них вже є доволі наочними для того, щоб можна було їх виокремити та проаналізувати.

Потрібно відзначити, що визначення наявних та потенційних політичних наслідків світової кризи майже одразу після її виникнення стало предметом численних наукових і публіцистичних дебатів, у центрі яких, звісно стоїть питання того, наскільки криза похитнула позиції західного світу. Низка дослідників, що передбачали неминучий занепад лідерства Заходу і становлення того чи іншого варіанту мультиполярної конфігурації світу, як то К. Лейн, Ф. Закарія, Ч. Капчан, вбачають у кризі переламний момент у переході до подібної конфігурації. З іншого боку, їм опонують прибічники тієї версії, що криза принесла деякі кількісні, але не якісні зміни у розстановку сил на світовій арені, в якій Захід продовжує зберігати усі основні важелі впливу на глобальні процеси. До них можна віднести роботи Дж. Ная, У. Уолфорта, Ш. Старрса, М. Кокса та інших. Також низка вчених, в тому числі С. Серфаті, А. Харт та Б. Джонс, вказують на те, що нові центри сили ще не мають достатньої потужності та

політичної волі для того, щоб вступити у пряму геополітичну боротьбу із західними державами і оскаржити їхнє лідерство.

Інше питання, яке часто постає у наукових дискусіях з приводу наслідків світової кризи, пов'язане із перспективами зростання конкуренції та конфліктності у міжнародній системі під тиском гео економічних чинників. У цьому питанні академічна спільнота висуває широкий діапазон різноманітних оцінок, в якому явно превалує та точка зору, що криза не стала каталізатором значного підвищення конфліктності у системі, і що за певних умов вона може стимулювати консенсуальний, договірний перехід до нової геополітичної конфігурації. Так, британські дослідники Б. Бузан та Дж. Лоусон наводять аргументи на користь того, що криза знаменує собою перехід до системи «децентралізованого глобалізму», в якому головна динаміка задаватиметься змаганням між різними формами капіталістичного устрою, яке навряд чи переросте у глобальну конфронтацію.

У даній статті за мету ставиться виявлення тих компонентів структури постбіполярної системи міжнародних відносин, які зазнали зрушень внаслідок світової економічної кризи. У концептуальному відношенні стаття базується на уявленні про багаторівневість структури постбіполярної системи, що включає чотири провідні рівні – реляційно-дистрибутивний, нормативно-інституційний, функціональний та ідейний. У такій перспективі світова криза зачіпає насамперед функціональний рівень системної структури, який у перші півтора десятиліття існування постбіполярної системи зазнав значної автономізації і, завдяки прогресуючому руху до транснаціоналізації функціональних обмінів, перетворився на головний генератор загальносистемної динаміки. Через це криза на функціональному рівні не могла не призвести до вагомих зрушень на інших рівнях системної структури. Цілком очевидно, що мова йде здебільшого не про одномоментні точкові зрушення, а про низку тенденцій та можливостей, які змінюють не тільки і не стільки становище окремих

акторів сучасної системи, скільки напрямок процесів і характер завдань, які стоять перед ними, зважаючи на діючі структурні параметри системи. А оскільки ці параметри у постбіполярній системі визначаються не сталою геополітичною конфігурацією, а співвідношенням балансів на різних структурних рівнях, система демонструє підвищену схильність до флуктуативності та сприйнятливості до фрустраційних імпульсів, одним з яких виступає і світова економічна криза.

Оцінюючи структурні зрушення внаслідок світової економічної кризи, слід відзначити низку безпосередніх і явних її ефектів.

По-перше, криза поставила під сумнів життєздатність моделі ліберального капіталізму у тому вигляді, як її пропагував Захід в останні десятиліття. Це напряду позначилось на ідейному рівні системної структури, монолітність якого в попереднє десятиліття вже зазнала релятивізації [1].

По-друге, чи не найбільш важливим наслідком кризи стало те, що вона довела, по-перше, нездатність діючих механізмів і принципів глобального управління забезпечити належне регулювання процесів на функціональному рівні системи, а по-друге, неспроможність Заходу самостійно здійснювати таке регулювання поза межами даних механізмів [1, с. 44-45]. Розуміння цих обставин сприяло формуванню загального консенсусу навколо необхідності перегляду та вдосконалення норм і правил, що регулюють функціональні зв'язки між суспільствами, насамперед у фінансовій та економічній сферах. Ревізія правил гри, до якої тривалий час закликали деякі держави, і на яку не погоджувались Сполучені Штати, була визнана нагальною потребою міжнародного співтовариства, але бачення конкретного напрямку та кінцевого результату такої ревізії продовжувало варіюватись у надзвичайно широкому діапазоні.

По-третє, криза наочно продемонструвала, що Захід вже не володіє «монополією на глобалізацію», а його лідерство у функціональній площині вже не є абсолютним і беззаперечним, тому покладання на експансію

ліберальної моделі та активізацію функціональних взаємодій не може вважатися оптимальною стратегією для фіксації бажаної політичної конфігурації у постбіполярному світі. З поширенням глобалізаційних процесів на периферійні регіони роль Заходу як головного ядра цих процесів скоротилась. Більш того, залежність його власної стабільності від характеру цих процесів на периферії та напівпериферії світової системи зросла до суттєвого, в дечому навіть критичного масштабу. Таким чином, криза якщо не змінила баланс між Заходом та новими центрами сили, то принаймні створила чіткі передумови для його зміни.

Це радикальним чином змінило якість завдань, які мали вирішувати США та європейські держави у міжнародному середовищі: від утвердження своєї глобальної гегемонії західна спільнота була змушена повернутись до проблеми утримання наявних політичних і практичних переваг та збереження домінуючих позицій у світі з меншими ризиками та витратами (див. наприклад [2]). Причому навіть для такої «гри від оборони» Захід має не надто великий запас часу та ресурсів – якщо він не зможе скористатися своїми технологічними можливостями для радикальної адаптації власної соціально-економічної моделі, його провідне становище у світовій економіці може бути зведено нанівець вже у середньостроковій перспективі.

Визнання цього факту поряд із об'єктивними викликами світової кризи зумовили необхідність у налагодженні ефективного діалогу з ключовими периферійними країнами задля підтримання досягнутого ступеню лібералізації функціональних взаємодій, інкорпорації до світової економічної системи тих ресурсів периферії, які до неї ще не включені у повній мірі, та більш адекватного розподілу вірогідних ризиків. Фактично, криза спонукала Захід здійснити ще одну спробу кооперативного залучення важливих периферійних держав до спільного управління глобалізованим транснаціональним простором на умовах, які найбільше відповідають інтересам Заходу, і зі збереженням основних механізмів

глобального управління в існуючому вигляді. За великим рахунком, пропозиція західної спільноти полягала в тому, щоб спільно домовитись про вдосконалення нормативних засад регулювання функціонального рівня системи, залишивши без кардинальних змін інституційні рамки такого регулювання. Тому основним форумом з вироблення та узгодження нових принципів регулювання глобальної економіки стала Велика двадцятка – регулярний щорічний форум двадцяти провідних економік світу, позбавлений сталої інституційної платформи [3].

Однак, вже перші дискусії в рамках Великої двадцятки засвідчили, що узгодження правил гри не могло відбуватися у відриві від питань архітектури глобальних фінансових та економічних інститутів і ролі незахідних держав в їхній діяльності. Питання реформування Міжнародного валютного фонду, квінтесенцією якого є перерозподіл відсоткових квот держав і їх ваги у прийнятті рішень МВФ, й до сьогодні залишається наріжним у порядку денному Великої двадцятки [4; 5]. Тобто відокремити ревізію нормативних засад світової економіки від перегляду формальних статусних характеристик держав не вдалося.

Цей процес сам по собі спровокував важливі ефекти для реляційного рівня системної структури. Створивши «вікно можливостей» для консенсуального, договірною перегляду глобальних правил гри, він тим самим сформував підґрунтя для консолідації лідерів периферії на базі спільного інтересу у підвищенні власного статусу і впливу у світовій економічній системі. Проявом цієї тенденції стало започаткування форуму БРІКС та посилення координації між провідними незахідними державами в ході обговорення шляхів реформування світової економіки, що поступово охоплює і фундаментальні питання міжнародного політичного порядку, такі, як дотримання діючих норм міжнародного права та врегулювання регіональних конфліктів.

Наразі зарано стверджувати, що ця тенденція остаточно усунула політичну і функціональну конкуренцію між цими державами та

сформувала своєрідний альянс нових центрів сили, хоча за наявності політичної волі вона може призвести до подібного результату. Але навіть виходячи з поточних реалій, можна констатувати, що завдяки цій тенденції у лідерів периферії з'явився вагомий інструмент утвердження власних статусних характеристик, не пов'язаний напряму із згодою Заходу. Використання цього інструменту, в свою чергу, залежатиме від того, наскільки залучені держави будуть готові до поглиблення взаємозалежності між ними, і наскільки їхні статусні параметри у даній реляційній конфігурації відповідатимуть їх прагненням [6]. Однак, те, що завдяки глобалізації економічних обмінів, світовій економічній кризі та спричиненому нею процесу перегляду нормативних засад світової економічної системи, статусні характеристики периферійних держав вже не залежать виключно від якості їхніх зв'язків із західною спільнотою, можна цілком вважати доконаним фактом.

У цьому контексті також слід відзначити поступове, але відчутне зростання ініціативної спроможності периферійних країн, їхньої готовності не тільки виступати реципієнтами західних ідей та процесів, але й формулювати власний порядок денний навіть у найбільш чутливих питаннях міжнародної безпеки. Цей в певному сенсі емансипаційний рух незахідних держав пов'язаний не тільки і не стільки із збільшенням їхнього матеріального потенціалу, скільки із дедалі більш очевидним відходом від репродукування дискурсивних та поведінкових зразків, сформованих у руслі ліберальної гегемонії Заходу. Якщо у 1998-2008 роках західні держави, в особливості Сполучені Штати, намагались об'єктивувати цей конструкт, поводячи себе так, ніби їхня ліберальна гегемонія вже утверджена, то після 2008 року периферійні країни здійснюють цілеспрямовану її деконструкцію, ухиляючись від репродукування обумовлених нею шаблонів у своїй політичній практиці.

Вказані реляційні ефекти, спровоковані світовою кризою, звісно, являють собою істотний виклик західній спільноті на додаток до її власних

викликів у функціональній площині. Однак, ці ефекти самі по собі ще не означають становлення з боку периферійних країн цілісної стратегії збалансування західної потужності. Скоріше, вони істотно розширили політичну автономність незахідних країн та їхній арсенал переговорних важелів у взаємодії як із Заходом, так і між собою, чим створили принаймні гіпотетичні альтернативи західним умовам кооперативного залучення і змінили параметри глобального торгу. Це не могло не позначитись на процесі узгодження нових правил регулювання світової економіки в рамках Великої двадцятки, результативність якої явно не відповідала початковим очікуванням [7].

На етапі 2011-2012 років в американській адміністрації утвердилось розуміння того, що досягнення єдиної загальної домовленості із усіма провідними периферійними державами на власних умовах навряд чи можна вважати реалістичною перспективою, зважаючи на дедалі більш автономний характер їхньої політики. Тому була визнана необхідність переходу від лібералізації функціональних обмінів в рамках глобальних режимів до більш селективного регулювання цього процесу в рамках обмежених регіональних об'єднань ліберальних країн, які б дозволили, з одного боку, швидше і з меншими проблемами виробити оновлені нормативні засади регулювання економічної сфери, а з іншого, обмежити переговорні можливості країн за межами цих об'єднань та примусити їх до поступок у стратегічно важливих для Заходу питаннях. Таким чином, США намагаються реалізувати свої поки що наявні переваги на функціональному рівні шляхом безпосередньої їх ув'язки з відповідними нормативними, а зрештою і з політичними та реляційними аспектами, а не сподіваючись на один лише стимулюючий ефект від поширення глобалізаційних процесів.

У практичному плані така зміна підходу проявилась у формулюванні ініціатив створення двох зон вільної торгівлі – трансатлантичної та транстихоокеанської, що в російській літературі отримало назву доктрини

«двох кіл» [8]. По суті, ці ініціативи спрямовані на створення двох консолідованих економічних блоків з наближених до Вашингтону держав, які сумарно охоплюють значну частку світової економіки, і які в разі подібного об'єднання зможуть посилити свої економічні позиції за рахунок доступу до внутрішнього ринку США. Завдяки виробленню нових правил регулювання економічних обмінів, ці блоки, фактично, замінять діючі механізми глобального управління, насамперед Світову організацію торгівлі, та дозволять переформатувати не тільки економічну, але й геополітичну конфігурацію глобальної системи. Держави, що не будуть включені до цих блоків, в першу чергу Китай та Росія, будуть позбавлені можливостей для формування модернізаційних партнерств у власному регіональному середовищі – у регіоні Східної Азії та на європейському континенті відповідно – і таким чином будуть змушені заради доступу до цих ключових для них регіональних ринків прийняти оновлені правила гри та свій підпорядкований статус по відношенню до США та їхніх економічних блоків.

Очевидно, що за своєю суттю цей підхід являє собою видозмінену версію стратегії ліберальної гегемонії у більш обмежувальній і політично обумовленій конфігурації, в якій поділ на центр та периферію має бути закріплений у нормативно-інституційній площині не на глобальному, а на регіональному рівні. При цьому світовий центр буде істотно розширений із включенням до нього не лише держав євроатлантичного простору, але й тих країн Азії, які погодяться на американські умови, а притаманна йому політична асиметрія скоротиться (хоча навряд чи буде остаточно ліквідована). Зрештою, така постановка питання сприятиме консолідації навколо Вашингтону його традиційних союзників та збільшенню ризиків для конкурентів або, за висловом З. Бжезинського, «балансуванню на Сході і посиленню Заходу» [9].

Втім, за всієї її потенційної перспективності, ця оновлена стратегія США виглядає доволі проблематично як у сенсі її реалістичності, так і з точки зору вірогідних структурних ефектів для глобальної системи.

Сумніви в її реалістичності пов'язані із складнощами залучення до цієї стратегії Європейського Союзу та ключових азійських країн, насамперед країн АСЕАН. Для Євросоюзу становлення Трансатлантичного торгово-інвестиційного партнерства включно із зоною вільної торгівлі дійсно може відкрити серйозні можливості для економічного зростання, що особливо актуально у світлі триваючої кризи євросони, хоча конкретні переваги будуть залежати від остаточних параметрів цієї комплексної домовленості і ступеню лібералізації в рамках цього утворення. Але участь у подібному економічному блоці на тих умовах, які пропонує США, означатиме фактичну відмову євроінтеграційного об'єднання від багатьох власних стратегічних цілей та інструментів, в тому числі щодо самостійного здійснення впливу у своєму регіональному оточенні шляхом проєкції власної нормативної бази. До того ж, втілення цього проєкту потребуватиме серйозних змін нормативної бази ЄС і, не виключено, його інституційної архітектури.

Для країн Східної та Південно-Східної Азії американський проєкт так само ставить серйозні дилеми щодо їх готовності включитися у процес стримування Китаю, економічні зв'язки з яким у багатьох з цих країн суттєво активізувались протягом останнього десятиліття. Тим більше, що наявність у цьому регіоні низки тривалих територіальних конфліктів робить його особливо чутливим до будь-яких зрушень політичного балансу між провідними потугами [10].

З точки зору вірогідних структурних ефектів ця стратегія, будучи спрямованою не стільки на відкрите протистояння новим центрам сили, скільки на примушення їх адаптуватись до нового міжнародного порядку та прийняти пропоновані Заходом «правила гри» [11, с. 10], тим не менш, несе вагомі ризики поляризації та дестабілізації глобальної системи.

Безпосередньо пов'язуючи у своєму механізмі функціональний, нормативно-інституційний та дистрибутивно-реляційний рівні, вона тим самим порушує ключову умову глобалізації – вивільнення функціональних взаємодій з-під тиску політичних інтересів держав. Явне використання Штатами функціональних і нормативних засобів для посилення та легітимізації власного лідерства стимулюватиме і потенційних конкурентів до аналогічної поведінки. Звісно, ступінь їхньої інтегрованості у світову економіку, а звідси і взаємозалежності із її ядром достатньо високий, щоб запобігти різкому переходу до відкритої конфронтації. Але відхід від кооперативного способу залучення нових центрів сили в рамках діючих механізмів глобального управління неминуче призведе до релятивізації обмежень, накладених цими механізмами. За такого сценарію небезпека посилення конфліктних імпульсів у структуризації глобальної системи відчутно зросте, а результат впровадження оновленої стратегії ліберальної гегемонії виявиться цілком зворотнім – замість пролонгування нинішнього провідного становища США і Заходу вона стане каталізатором підвищення напруги та формування чітких балансувальних стратегій з боку виключених держав.

Підсумовуючи, слід відзначити, що світова економічна криза виявилась поштовхом до зміни вектору дискусії серед учасників міжнародного співтовариства щодо розвитку функціональних процесів – від прогресуючої і, здавалось, невпинної їх лібералізації до потреби у контролі та цілеспрямованому управлінні. Однак, оскільки повномасштабні механізми глобального управління поки що недостатньо розвинені, ці завдання почали виконуватись на базі діючих регуляторних структур регіонального та національного рівнів. Наслідком цього виступила часткова ренаціоналізація і зумовлена нею політизація функціональних процесів, тому що фрагментарні, нескоординовані кроки окремих держав та регіональних об'єднань у відповідь на кризові явища спровокували черговий сплеск міждержавної конкуренції щодо утримання

наявних переваг у доступі до ресурсів функціональних мереж. Напевно, одним з найбільш резонансних прикладів такої конкуренції стала ситуація навколо оздоровлення фінансового сектору Кіпру, яка призвела до публічного зіткнення між Росією та ЄС.

Однак, незважаючи на потужний імпульс до політизації функціонального рівня, що сформувався на тлі світової кризи, констатувати факт остаточного його підпорядкування політичним інтересам держав зарано, не в останню чергу з огляду на його спроможність генерувати важливі ефекти, від яких залежить в тому числі внутрішня стабільність багатьох країн світу. Але спроби встановлення таких засад, умов та механізмів регулювання функціональної динаміки, які найбільше відповідають цим інтересам, поза сумнівами, будуть здійснюватися. Тому цілком впевнено можна прогнозувати, що основні реляційні комплекси, які визначатимуть геополітичну конфігурацію глобальної системи, формуватимуться «на перетині» політики та економіки [12, с. 58]. Успіх цих спроб залежатиме від здатності їх ініціаторів сформулювати такий проект, політичні, нормативні та власне функціональні параметри якого задовольнятимуть прагнення всіх зацікавлених сторін.

В разі, якщо такий проект буде сформульовано і втілено у глобальному масштабі шляхом становлення агрегованої кооперативної системи глобального управління, система перейде до якісно іншого стану з остаточним подоланням реляційної балансувальної логіки. Але формулювання такого проекту видається маловірогідним, оскільки зростаючий плюралізм акторів та їхніх інтересів у системі дозволяє розраховувати в кращому випадку лише на утворення тієї чи іншої форми гнучкого об'єднання провідних держав або, за висловом Б. Бузана та Дж. Лоусона, «концерту капіталістичних потуг» [13, Р. 89], покликаноного узгоджувати коло суто практичних питань з підтримання існуючої глобалізованої економічної системи. Тож, синхронізація реляційного та

функціонального рівнів, скоріше за все, стане можливою тільки у випадку формулювання відповідних макрорегіональних проектів, що відкриватиме рух до геополітичної поляризації системи. Причому поштовхом до цього не обов'язково може бути лише кардинальне посилення авторитарних тенденцій у країнах, що дотримуються менш ліберальних версій капіталізму, як це припускають Б. Бузан та Дж. Лоусон, які самі ж і визнають, що авторитарні держави не мають альтернативного бачення світоустрою [13, р. 89], а значить, не можуть сформулювати цілісного макрорегіонального проекту. Більш того, саме ці держави виявились в умовах світової кризи найбільшими бенефіціантами діючої глобалізованої економіки, тому, як це не парадоксально, вони зараз виступають головними протагоністами утримання статус-кво на функціональному рівні і, до певної міри, і у міжнародній системі загалом [14]. Тоді як ліберальні країни можуть зберегти свій провідний статус виключно завдяки зміні правил гри у ключових функціональних сферах, що змушує їх виступати у ролі ревізіоністів.

Таким чином, можна зробити висновок, що світова економічна криза спричинила зрушення, що позначились у зміні спрямованості ключових тенденцій, які визначали характер еволюції постбіполярної системи у попереднє десятиліття, а також у зміні співвідношення між її структурними рівнями. Сама по собі криза ще не являє собою радикального структурного розриву чи нового системного переходу, але вона винесла на поверхню ерозію двох фундаментальних компонентів світового порядку – по-перше, центропериферійного поділу світу, що утворився у середині XIX століття, а по-друге, діючої інституційної платформи глобального управління, успадкованої з біполярних часів. Тобто криза стала істотним кроком в бік подальшого демонтажу традиційних основ глобальної системи та порушення балансу, що забезпечував сталість її структури. Очевидно, що ці зрушення не є незворотними, тим більше, що жодна з провідних світових потуг не

зацікавлена у повному розбалансуванні сучасної міжнародної системи. Однак, їхні інтереси у збереженні окремих її компонентів суттєво різняться, до того ж, таке збереження вимагатиме дедалі більших витрат. У сукупності це створює передумови для подальшого посилення конкуренції за право визначення базових засад світового порядку, що може за певних умов перерости у повноцінну геополітичну поляризацію постбіполярної системи міжнародних відносин.

Список використаних джерел:

1. Мегатренды: Основные траектории эволюции мирового порядка в XXI веке: Учебник / Под. ред. Т.Л. Шаклеиной, А.А. Байкова. – М.: ЗАО Издательство «Аспект Пресс», 2013. – 448 с. – (Глава 2. Всемирный идейно-политический кризис).
2. Posen V. Pull Back: The Case for a Less Activist Foreign Policy / V. Posen // *Foreign Affairs*. – 2013. – Vol. 92, No. 1. – P. 116-128.
3. Б. Карин «Группа двадцати» как двигатель прогресса / Б. Карин, Д. Шорп // *Вестник международных организаций*. – 2013. – № 3 (42). – С. 46-60.
4. Hart A.F. How Do Rising Powers Rise / A.F. Hart, B.D. Jones // *Survival*. – 2010. – Vol. 62, No. 3. – P. 63-88. (78);
5. Катасонов В. Как поделить МВФ? / В. Катасонов // *Свободная пресса*. – 2013. – 4 сентября. – <http://svpressa.ru/society/article/73427/>
6. Brütsch Ch. Deconstructing the BRICS: Bargaining Coalition, Imagined Community, or Geopolitical Fad? / Ch. Brütsch, M. Papa // *The Chinese Journal of International Politics*. – 2013. – Vol. 6, No. 3. – P. 297-327.
7. Goodliffe G. The G20 after Los Cabos: Illusions of Global Economic Governance / G. Goodliffe, S. Sberro // *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*. – 2012. – Vol. 47, No. 4. – P. 1-16.

8. Доктрина Обамы. Властелин двух колец / Авторский коллектив: С.М. Рогов, П.А. Шариков, С.Н. Бабич, И.А. Петрова, Н.В. Степанова. – Российский совет по международным делам. – 6.05.2013. – http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=1783#top
9. Brzezinski Z. Balancing the East, Upgrading the West / Z. Brzezinski // Foreign Affairs. – 2012. – Vol. 91, No. 1. – P. 97-104.
10. Ciorciari J.D. The balance of great-power influence in contemporary Southeast Asia / J.D. Ciorciari // International Relations of the Asia-Pacific. – 2009. – Vol. 9, No. 1. – P. 157-196.
11. Толстов С.В. Міжнародна система початку ХХІ століття. Частина 1 / С.В. Толстов // Зовнішні справи. – 2013. – № 9. – С. 8-11.
12. Барановский В.Г. Основные параметры современной системы международных отношений / В.Г. Барановский // Современные международные отношения Учебник / Под ред. А.В. Торкунова, А.В. Мальгина. – М.: Аспект-Пресс, 2012. – С. 44-72.
13. Buzan B. Capitalism and the emergent world order / B. Buzan, G. Lawson // International Affairs. – 2014. – Vol. 90, No. 1. – P. 71-91.
14. Kastner S.L. Is China a Status Quo or Revisionist State? Leadership Travel as an Empirical Indicator of Foreign Policy Priorities / S.L. Kastner, Ph.C. Saunders // International Studies Quarterly. – 2012. – Vol. 56, No. 1. – P. 163-177.